

VERSLAG VOORONDERZOEK HAASWIJKWEG-OOST 14, ZUIDPOLDER GEMEENTE DORDRECHT

1 Inleiding

In de week van 20 februari 1995 is door medewerkers van de Stichting RAAP een vooronderzoek uitgevoerd op de lokatie Haaswijkweg-Oost 14, Zuidpolder te Dordrecht. Het betreft geofysisch onderzoek gecombineerd met booronderzoek. Daarnaast is een globaal historisch onderzoek verricht. Het onderzoek vond plaats in opdracht van de gemeente Dordrecht, en is uitgevoerd conform de offerte van 18 januari 1995. Aanleiding voor het onderzoek is het bouwplan voor een opvangcentrum voor verslaafden dat de Stichting De Hoop ontwikkelt in overleg met de gemeente.

De lokatie is ongeveer 10 ha groot. Daarbinnen zijn drie delen te onderscheiden (Bijlage 1 en 3):

- terreindeel I: het gedeelte waar resten van het klooster Heysterbach worden verwacht. Dit gedeelte van het terrein staat bij de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek (ROB) geregistreerd onder nummer 44A-2.
- terreindeel II: de zgn. westelijke en centrale boomgaard. In het gedeelte van de westelijke boomgaard worden resten van de buitenplaats Haaswijk verwacht.
- terreindeel III: ten noorden en oosten van terreindelen I en II. Van terreindeel III zijn geen archeologische sporen bekend.

Het vooronderzoek heeft zich gericht op de drie terreindelen. Doelstelling van het vooronderzoek was tweeledig:

1. het bepalen of de onderzoeksmethoden en de geofysische apparatuur onder de specifieke omstandigheden van het terrein voldoende informatie leverden. Vermoed werd dat met name de omstandigheden van terreindelen I en II belemmerend konden zijn voor het onderzoek (zie ook § 2).
2. het vaststellen in welk deel eventueel vervolgonderzoek noodzakelijk is en tevens het bepalen van de omvang van het nader te onderzoeken gedeelte.

2 Historische en andere informatie over het terrein

Of het klooster Heysterbach op terreindeel I danwel op terreindeel II of zelfs elders in de gemeente Dordrecht heeft gestaan is onzeker. Vast staat dat in het jaar 1203 de graaf van Holland en zijn vrouw een boerderij stichtten op één van hun grondbezittingen. Deze boerderij werd bij de Cisterciënser kloosterorde ingelijfd, in de hoop dat deze hoeve ooit tot een echt klooster zou kunnen uitgroeien. Tot die tijd bleef het een uithof van de abdij van Heysterbach in Duitsland; wel is er sprake van een kapelletje. De uithof werd gebouwd op een stuk land genaamd het 'Tempelvelt', dat ongeveer 7.5 à 10 ha groot was. Toen de uithof net was omgevormd tot een klooster werd het ten gevolge van de St. Elisabethsvloed van 1421 overstroomd en vernietigd.

Van terreindeel II is bekend dat, na de inpoldering in 1603, de 'hofstede' Haaswijk is gebouwd, mogelijk op of nabij het klooster Heysterbach en mogelijk zelfs op de fundamenten van dat klooster. De 'hofstede', in de betekenis van een grote boerderij, heeft bestaan van 1628 tot kort na 1771. In de 18e eeuw is de oorspronkelijke hofstede uitge-

bouwd tot een buitenplaats, hetgeen neerkomt op het aanleggen van waterpartijen en tuinen.

Volgens een voormalige grondgebruiker is op terreindeel I tijdens en kort voor de laatste wereldoorlog veel ver- en gegraven. Op hetzelfde terreindeel is een eens aanwezige waterpartij gedicht en opgevuld. Bedoeld wordt de waterpartij die op de kadastrale kaart van ca 1880 (Bijlage 2) staat aangegeven.

Voormalige grondgebruikers hebben voorts meegedeeld dat over terreindeel II de resten van een kade, die ooit terreindeel I omgaf, zijn uitgestort. Terreindeel II is langere tijd, evenals terreindeel I, gebruikt voor het storten van huisafval afkomstig uit Dubbeldam. Voordat terreindeel II werd ingericht als boomgaard is het in gebruik geweest als weiland. In het centrum van het weiland was de structuur van de buitenplaats Haaswijk zichtbaar in de begroeiing. Op die plaats zijn tijdens de aanleg van de boomgaard, toen het terrein ook is geëgaliseerd, fundamenteën aangetroffen. In de noordwestelijke hoek van het terrein zou een gebouw hebben gestaan dat hoorde bij de buitenplaats Haaswijk. Op de kadastrale kaart van ca 1880 staat in deze hoek inderdaad een gebouw aangegeven (zie Bijlage 2). Een oprijlaan langs de westrand van het terrein kwam bij het gebouw uit.

In het gedeelte van terreindeel III dat ligt ten oosten van terreindeel I zouden, volgens informatie van een voormalige grondgebruiker, arbeidershuisjes hebben gestaan die hoorden bij de buitenplaats Haaswijk. Daarvan is (nog) niets op het bestudeerde historische kaartmateriaal teruggevonden.

3 Verrichte veldwerkzaamheden

3.1 Geofysisch onderzoek

Het geofysisch onderzoek dat is uitgevoerd bestaat uit oppervlakteweerstandsmetingen. Deze metingen zijn gedaan in elk terreindeel (Bijlage 1 en 3):

- in terreindeel I zijn twee grids gemeten, één met een omvang van ca 40 x 40 meter in de zuidelijke helft, en één met een omvang van ca 15 x 50 meter in de noordelijke helft. Op terreindeel I werd de uitvoering van het onderzoek bemoeilijkt door de aanwezigheid van schapen.
- in terreindeel II zijn door middel van weerstandsonderzoek vier stroken onderzocht. De stroken hebben een totale omvang van ca 22 x 140 meter. Het meten van een aaneengesloten blok was in dit terreindeel, dat tot voor kort in gebruik was als boomgaard, niet mogelijk omdat er op het moment van onderzoek nog rijen hoge boomstronken stonden.
- in terreindeel III zijn weerstandsmetingen verricht over een oppervlakte van 50 x 40 meter in het gedeelte onmiddellijk ten oosten van terreindeel I, op de plaats waar, volgens informatie van een grondgebruiker, arbeidershuisjes zouden hebben gestaan. (zie boven: § 2).

3.2 Booronderzoek

Als aanvulling op het geofysisch onderzoek zijn in totaal 41 boringen gezet (Bijlage 3). Dit is gedaan met behulp van een edelmanboor met een diameter van zeven centimeter en een gutsboor met een diameter van vijf centimeter.

Van deze boringen dienden er 16 ter verificatie van de in de weerstandsmetingen waargenomen afwijkingen op terreindelen I en II (met resp. 6 en 10 boringen). De overige 25 boringen dienden voor het verkrijgen van informatie omtrent de bodemopbouw. De acht boringen die zijn gezet in het gedeelte van terreindeel III ten noorden van terreindelen I en II (boringen 21-28; Bijlage 1, 3 en 4), dienden tevens om eventuele archeologisch waardevolle delen in kaart te brengen. Om laatstgenoemde reden zijn tijdens het plaatsen van de 8 boringen tevens oppervlaktewaarnemingen gedaan. De acht boringen zijn gezet in een raai, met een onderlinge afstand van 50 meter.

4 Resultaten

4.1 Geofysisch onderzoek (Bijlage 3)

De metingen die zijn gedaan op terreindeel I tonen een onderscheid tussen locaties met hoge en locaties met lage weerstandswaarden. De gemeten waardeverschillen zijn gering. Op Bijlage 3 zijn de gemeten waardeverschillen voor dit terreindeel overdreven weergegeven. Hogere weerstandswaarden komen in de zuidoostelijke hoek van het zuidelijke grid voor. Op deze plaats ligt het maaiveld hoger. De noordelijke, in het terrein lager gelegen rand van hetzelfde grid, kenmerkt zich door enigszins lagere weerstandswaarden. Een strook met eveneens lagere waarden ligt voorts in de westelijke helft van het noordelijke grid. Dit grid ligt in een lager deel van terreindeel I.

De weerstandswaarden van terreindeel II vertonen eveneens hogere en lagere waarden. De gemeten waardeverschillen zijn aanmerkelijk groter dan het geval is in terreindeel I; de waardeverschillen van terreindeel II zijn op Bijlage 3 niet overdreven weergegeven. In de gemeten weerstandswaarden van terreindeel II zijn enkele patronen te onderscheiden. In het noorden is een enigszins naar het zuidoosten gebogen strook te zien met hoge waarden. In het centrum is eveneens een plek met hoge waarden te onderscheiden, evenals vlak ten noorden daarvan. De plek in het centrum heeft een vierkante vorm, met een kern van lagere weerstandswaarden en een ontbrekende zijde in het westen (waar nog geen metingen verricht zijn).

In de oppervlakteweerstandsmetingen van terreindeel III is geen duidelijk patroon te onderscheiden, maar slechts een geleidelijk verloop van de weerstandswaarden.

De resultaten van het geofysisch onderzoek sluiten aan bij de resultaten van het booronderzoek (zie onder: § 4.2).

4.2 Booronderzoek (Bijlage 3, 4 en 5)

Het booronderzoek heeft uitgewezen dat de bovengrond in alle terreindelen bestaat uit een pakket klei.

In de noordelijke helft van het onderzoeksgebied, d.w.z. in terreindeel III, is de klei op de plaats van boringen 21 tot en met 28 sterk zandig (zavel op Bijlage 4). Onder dit zandige kleipakket, dat hier vrijwel overal meer dan 1.40 meter dik is, ligt veen. In boring 21 ligt een gelaagd pakket van zand en klei onder het zandige kleipakket. In boringen 27 en 28, beide op een enigszins lager deel van het terrein, bestaat de bovengrond uit klei, waaronder evenals in boring 21 een gelaagd pakket van klei en zand is aangetroffen. In boring 28 ligt de top van het veen veel dieper dan in boringen 21-27, namelijk op 2.70 meter beneden het maaiveld. Tijdens het booronderzoek en oppervlakte-

waarnemingen in dit gedeelte van het onderzoeksgebied zijn geen aanwijzingen aangetroffen voor de aanwezigheid van archeologische vindplaatsen.

In de zuidelijke helft van het onderzoeksgebied, d.w.z. in terreindelen I, II en het daaraan grenzende gedeelte van terreindeel III in het oosten, ligt onder het pakket klei een gelaagd pakket dat bestaat uit zand en klei. Daaronder bevindt zich veen, waarvan de top vrijwel overal op een diepte van ca 2.70 meter ligt.

In de boringen die in terreindelen I en III zijn geplaatst op plaatsen met enigszins hogere weerstandswaarden is in de bovengrond puin, koolgruis en huishoudelijk afval aangetroffen (boringen 9, 11 en 12 op terreindeel I en boring 39 op terreindeel III; zie ook Bijlage 3). Puin, koolgruis en huishoudelijk afval zijn niet aangetroffen in boringen 8, 13 en 14 op terreindeel I en boringen 35-38, 40 en 41 op terreindeel III. Boring 10 op terreindeel I bevatte bovenin veel grof grint.

Ook op terreindeel II is, in de boringen die zijn gezet op plaatsen met afwijkende (hogere) weerstandswaarden, in de bovengrond veel puin aangetroffen (boringen 7, 17-20 en 29-34; zie ook Bijlage 3). Vooral vanaf een diepte van ca 30 cm ten opzichte van het maaiveld is het puin sterk geconcentreerd. Op sommige plaatsen is het puin ondoordringbaar (boringen 17, 18, 19, 29, 30, 32 en 33). Het profiel van boring 7, die is geplaatst even ten noordoosten van boring 6 (zie Bijlage 3), wijst erop dat hier ooit een water is geweest.

Opgemerkt dient te worden dat op de op Bijlage 4 en 5 afgebeelde boorprofielen geen werkelijke hoogtes van het maaiveld zijn aangegeven: hoogtemetingen konden niet worden gedaan door het slechte weer tijdens de laatste velddag. Dit is niet van invloed op de resultaten van het onderzoek.

5 Interpretatie (zie Bijlage 3)

De verschillen in weerstandswaarden in terreindeel I zijn te gering om veel betekenis te hechten aan het patroon dat is afgebeeld op Bijlage 3. De enigszins hogere waarden in het zuidelijke grid zijn te verklaren met een plek die ook door de Milieudienst Zuid-Holland Zuid in kaart is gebracht (zie Bijlage 6). Het gedeelte met lagere weerstandswaarden in hetzelfde grid en in het grid ten noorden daarvan (blauw op Bijlage 3) lijkt overeen te komen met de ligging van de waterpartij die te zien is op de kadastrale kaart van 1880 (Bijlage 2). Funderings- of andere resten die onderdeel kunnen zijn van een klooster zijn niet aangetroffen. Vermoedelijk is het op terreindeel I aangeboorde gelaagde kleipakket afgezet tijdens en na de Sint Elisabethsvloed van het jaar 1421. Eventuele resten van het klooster Heysterbach zouden in dat geval onder deze laag gezocht moeten worden, d.w.z. op een diepte van wel meer dan 2.20 meter. Dit is, gegeven de bodemsituatie en beschikbare apparatuur, te diep om door middel van geofysisch onderzoek opgespoord te kunnen worden. Bovendien valt het te betwijfelen of de eventueel bewaarde resten nog waardevol zijn: indien op dit terrein een klooster heeft gestaan zal er niet veel meer van over zijn. Alleen het zware muurwerk zal dan plaatselijk bewaard zijn; overig muurwerk en andere delen van het klooster (zoals kloostertuinen) zullen verdwenen zijn. De contextuele samenhang is in dat geval gering.

Wat betreft terreindeel II, lijkt het bij de enigszins naar het zuidoosten gebogen strook met hogere weerstandswaarden in de noordelijke helft van het terreindeel, te gaan om een deel van een waterpartij die op de kadastrale kaart van ca 1880 is aangegeven en in de 20e eeuw ter verharding is opgevuld met puin en huishoudelijk afval. De plek met hogere weerstandswaarden in het centrum van het terreindeel is mogelijk onderdeel van de buitenplaats Haaswijk. Dit kon gezien de terreingesteldheid tijdens het vooronderzoek niet nader worden vastgesteld. Rekening moet worden gehouden met de mogelijkheid dat het gaat om recentelijk opgebracht puin.

De plek met hogere meetwaarden even ten noorden van voornoemde plek in het centrum, ligt in een laagte in het terrein. De hogere weerstandswaarden van deze plek worden veroorzaakt door het puin waarmee de laagte, mogelijk ter verharding, is opgevuld.

In terreindeel III worden op grond van het verrichte onderzoek geen waardevolle archeologische sporen verwacht. Het weerstandsonderzoek heeft niets opgeleverd dat verbonden kan worden met eventuele arbeidershuisjes die op dit terreindeel zouden hebben gestaan.

6 Conclusies en aanbevelingen

6.1 Conclusies

Het weerstandsonderzoek heeft in de westelijke boomgaard van terreindeel II een patroon opgeleverd dat verband kan houden met de buitenplaats Haaswijk. Op het andere deel van terreindeel II, de centrale boomgaard, evenals op terreindelen I en III hebben zowel het geofysisch als het booronderzoek geen funderingsresten of andere archeologische sporen aan het licht gebracht. Op terreindeel I worden de slechts geringe verschillen in weerstandswaarden veroorzaakt door concentraties huishoudelijk afval; op terreindeel III is sprake van een geleidelijk verloop van weerstandswaarden.

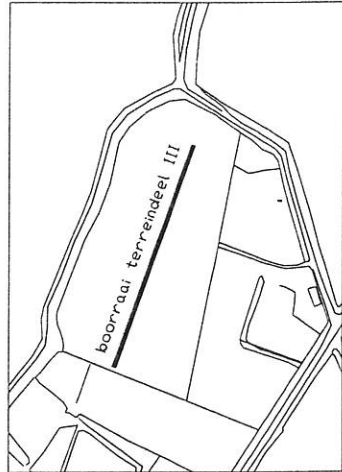
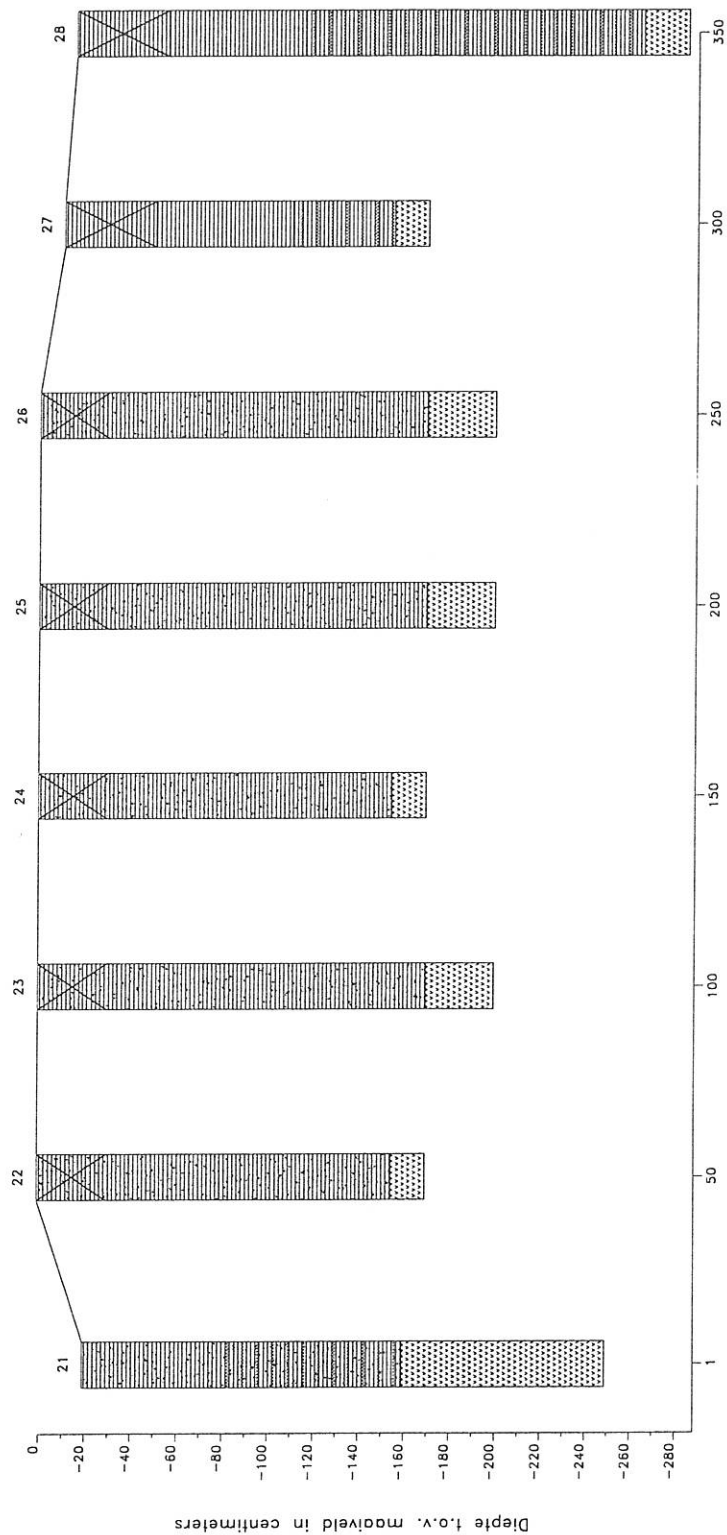
6.2. Aanbevelingen

Voor terreindelen I en III wordt geen, voor terreindeel II wordt wel vervolgonderzoek aanbevolen. Het patroon dat verkregen is op terreindeel II door de weerstandsmetingen in de westelijke boomgaard lijken verband te houden met de buitenplaats Haaswijk. Zekerheid hieromtrent kan worden verkregen door het verrichten van aanvullende oppervlakteweerstandsmetingen gecombineerd met booronderzoek. Het oppervlakteweerstandsonderzoek dient vlakdekkend in de gehele westelijke boomgaard te worden uitgevoerd. Dit komt neer op het meten van een oppervlakte van ca 1.4 ha. Door het terrein vlakdekkend te meten kunnen eventuele structurelementen die onderdeel vormen van de buitenplaats Haaswijk, met inbegrip van de te verwachten resten van het gebouw dat blijkens de kadastrale kaart van ca 1880 in het noordwesten heeft gestaan, worden opgespoord. Gezien de specifieke omstandigheden van terreindeel II is het raadzaam om in het kader van het vervolgonderzoek ook diepte-weerstandsonderzoek uit te voeren.

Om het aanbevolen vervolgonderzoek uit te voeren is het noodzakelijk dat het terrein vrij is van boomstronken en losliggend hout. Dit zal, wanneer de huidige (droge) weersomstandigheden aanhouden, per 1 april 1995 het geval zijn.

Heysterbach bijlage 4

boorraai terreindeel III

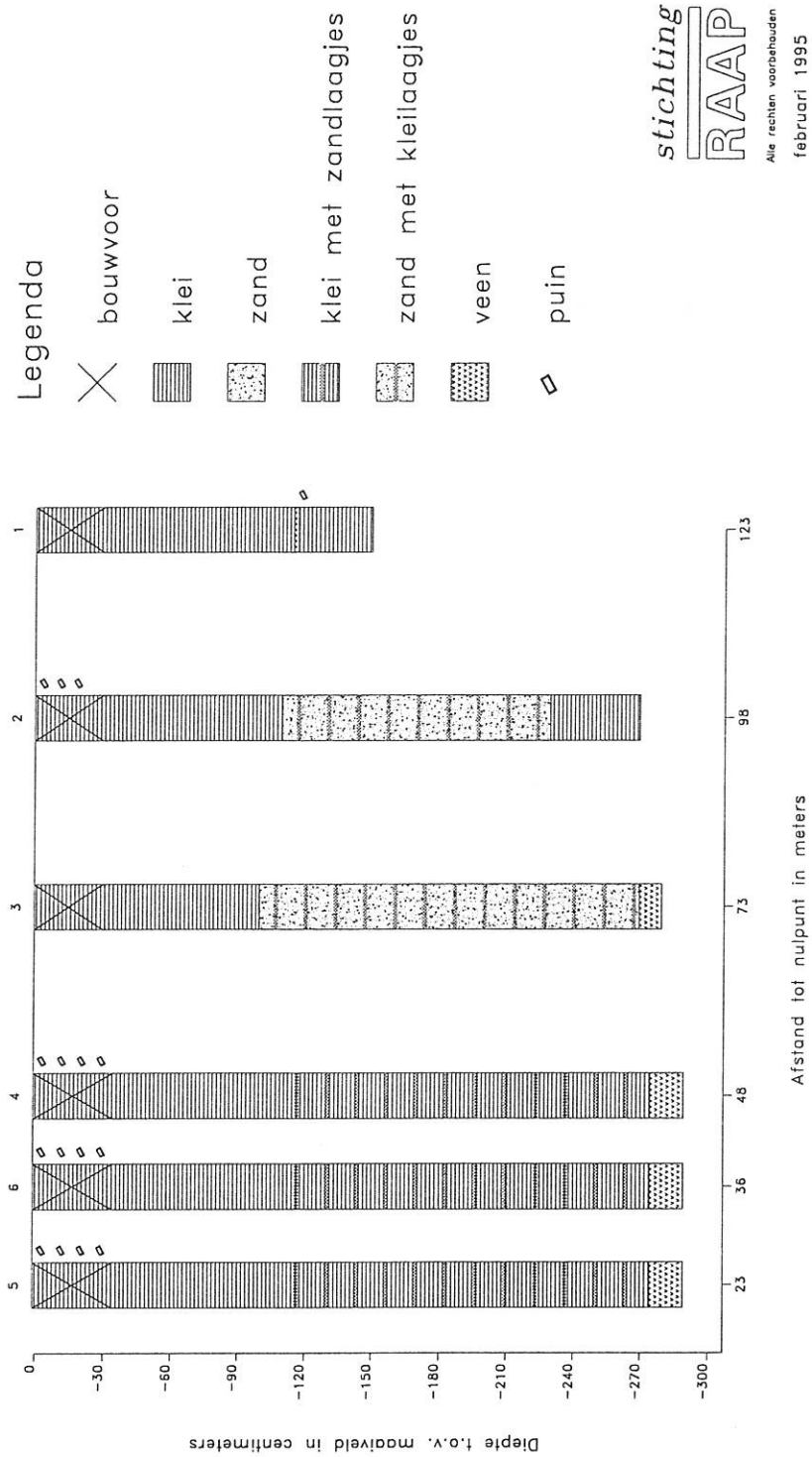
Legenda

- ✕ bouwvoor
- ▨ bouwvoor
- ▨ klei
- ▨ zand
- ▨ veen
- ▨ zavel
- ▨ klei met zandlaagjes

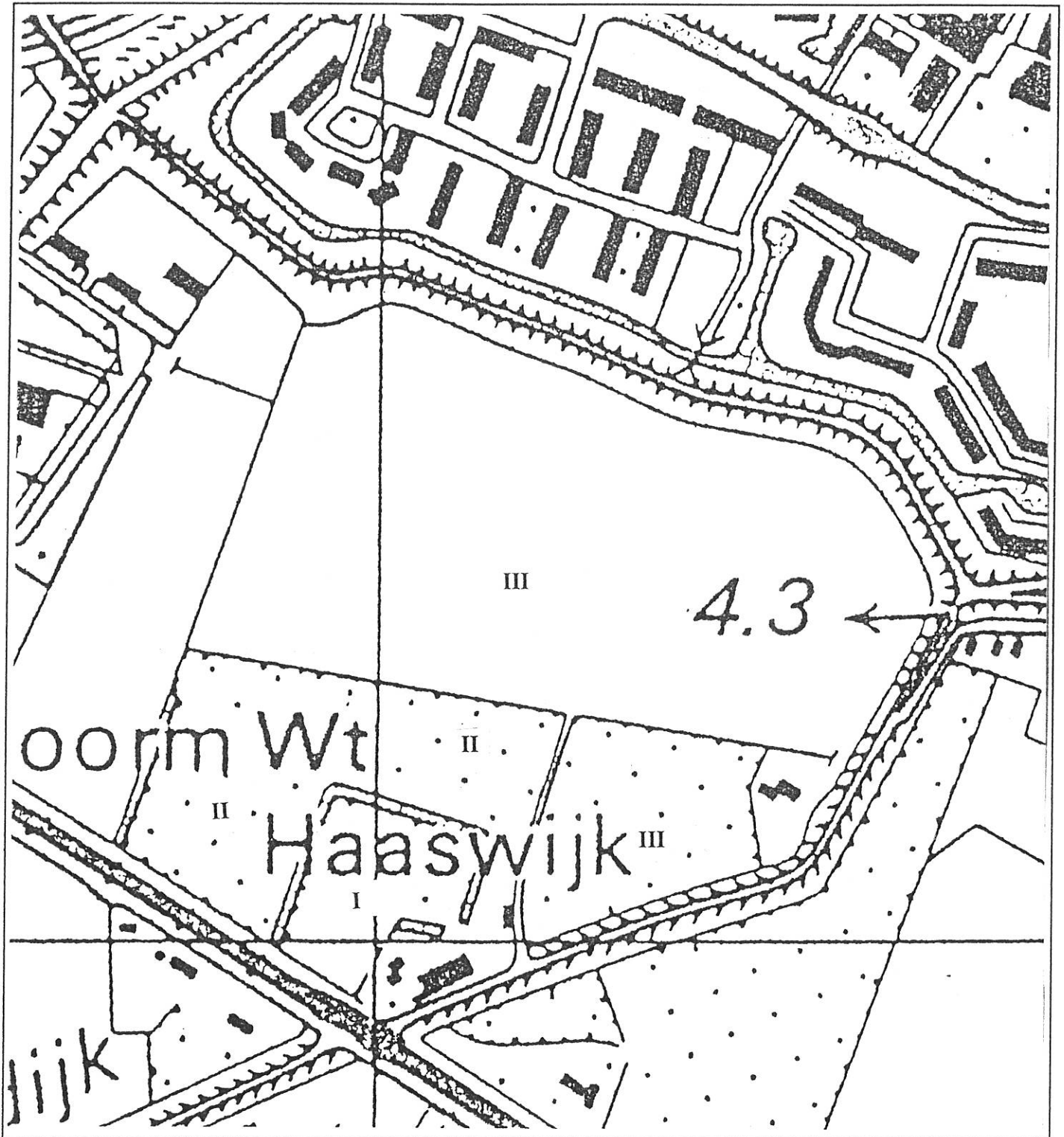
stichting
RAAP
Alle rechten voorbehouden
februari 1995

Heysterbach bijlage 5

boorraai terreindeel II

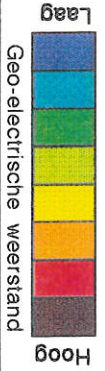
BIJLAGE 1: De drie onderscheiden terreindelen; project Heysterbach (schaal 1:3150)

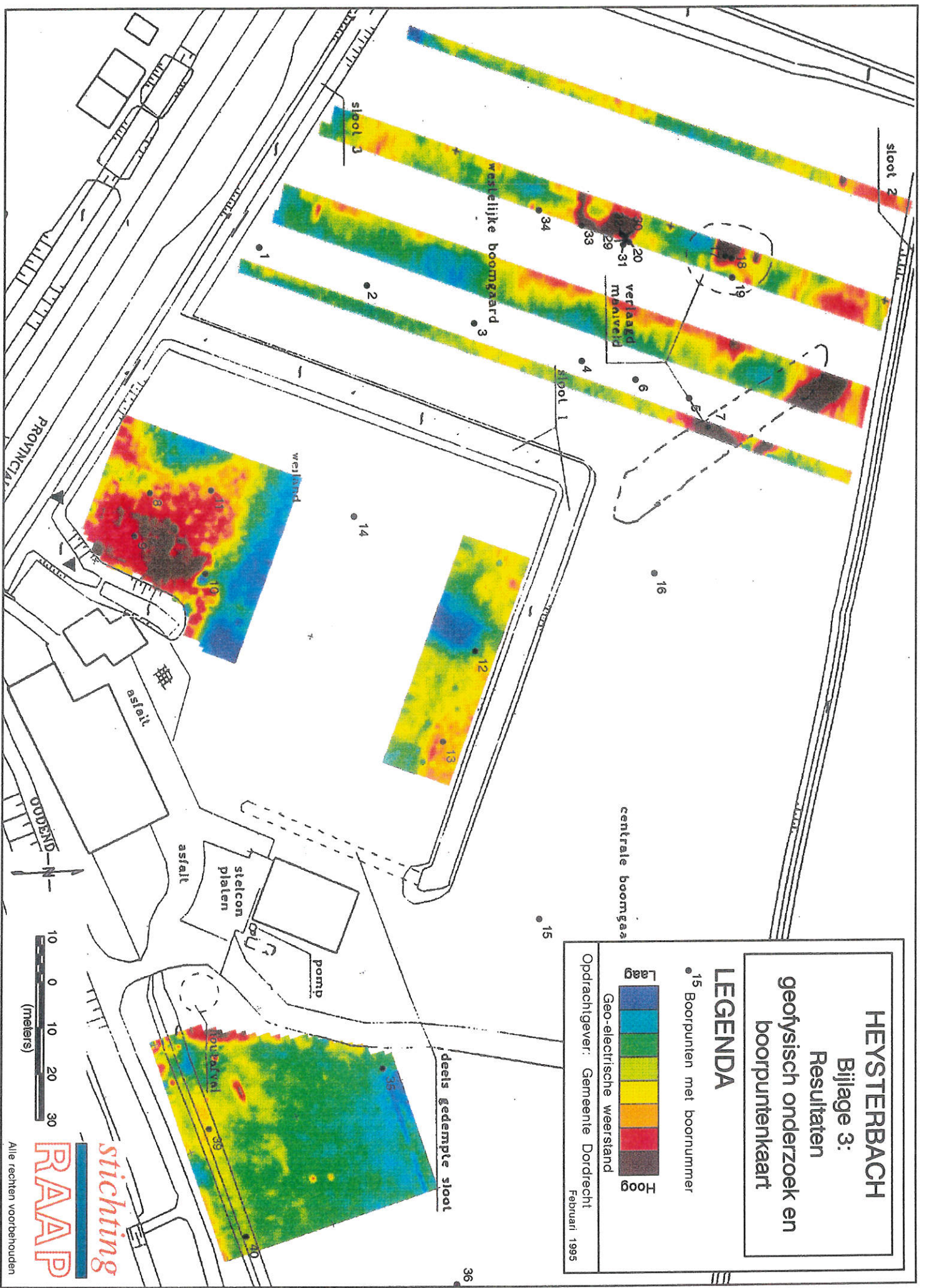
HEYSTERBACH
 Bijlage 3:
 Resultaten
 geofysisch onderzoek en
 boorpuntenkaart

LEGENDA

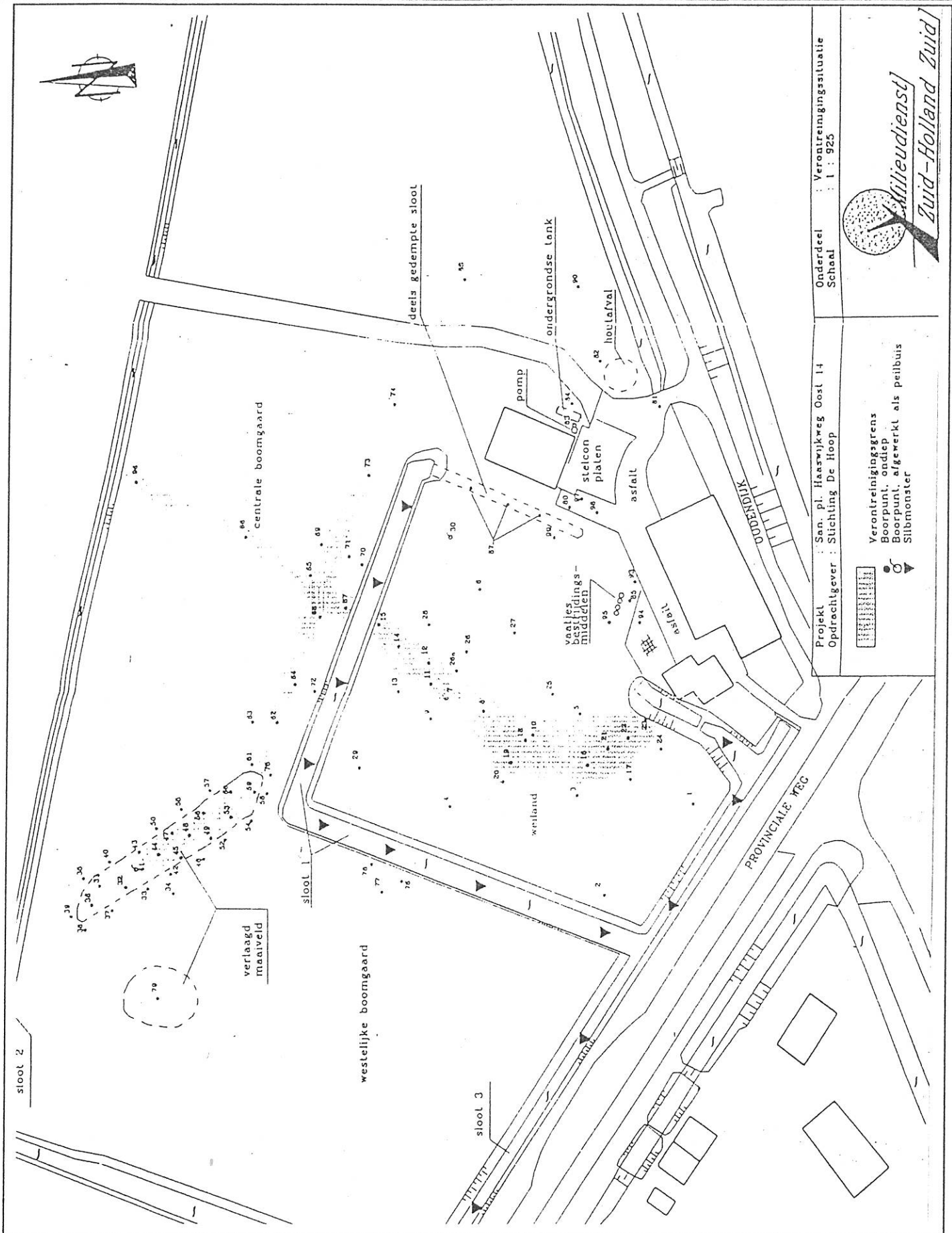
•15 Boorpunten met boornummer

Opdrachtgever: Gemeente Dordrecht
 Februari 1995

BIJLAGE 6: verontreinigingssituatie Milieudienst Zuid-Holland Zuid; project Heysterbach

Onderdeel : Verontreinigingssituatie
 Schaal : 1 : 925

Projekt : San. pl. Haaswijkweg Oost 14
 Opdrachtgever : Stichting De Hoop

Verontreinigingsgrens
 Boorput, ondiep
 Boorput, afgewerkt als peilbuis
 Silbmonster

Milieudienst
 Zuid-Holland Zuid